

ЗМІСТ ПОНЯТЬ «ВИПРАВЛЕННЯ» ТА «ВИПРОБУВАННЯ»: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ

Резніченко Г. С., Мурадян Г. Р.

Одним із видів звільнення засудженого від відбування покарання є звільнення від відбування покарання з випробуванням. Під час конструювання цієї кримінально-правової норми законодавець використовує поняття «виправлення» та «випробування». Ані поняття «випробування», ані поняття «виправлення» засудженого не визначені в кримінальному законодавстві України.

Традиційно звільнення від відбування призначеного судом покарання з випробуванням розглядається в доктрині кримінального права як форма реалізації кримінальної відповідальності. Проте вчені-правники по-різному тлумачать це поняття. Авторами статті проаналізовано наукові позиції вчених-криміналістів, які в різні роки досліджували «Звільнення від відбування покарання з випробуванням» із різних позицій. Доведено, що серед науковців, які досліджували це питання, немає одностайності стосовно правової природи та сутності цього виду звільнення від відбування покарання. Діапазон наукових позицій починається від ототожнення звільнення від відбування покарання з випробуванням та кримінального покарання до формування в кримінальному законодавстві самостійного правового інституту «Пробація», який буде передбачати правові підстави застосування звільнення від відбування покарання з випробуванням та наслідки застосування цього виду звільнення від відбування покарання.

Застосування звільнення від відбування покарання з випробуванням пов'язується із висновком суду про можливість виправлення засудженого без реального відбування покарання. Авторами статті проаналізовано думки вчених стосовно змісту поняття «виправлення» в кримінальному праві. Наведені аргументи стосовно різного змісту поняття «виправлення» у кримінальному та кримінально-виконавчому праві та власне визначення змісту поняття «виправлення» в кримінальному праві України. Окрім цього, проведено розмежування понять «виправлення» та «випробування».

Ключові слова: виправлення, випробування, кримінальне право, кримінально-виконавче право, засуджений, мета покарання.

Reznichenko H. S., Muradyan G. R. The essence of the concepts of “correction” and “test”: a comparative aspect

One of the types of release of a convicted person from serving a sentence is release from serving a sentence with a test. When constructing this criminal law norm, the legislator uses the concept of “correction” and “test”. Neither the concept of “trial”, nor the concept of “correction” of a convict are defined in the criminal legislation of Ukraine.

Traditionally, exemption from serving a trial sentence imposed by a court is considered in the doctrine of criminal law as a form of implementation of criminal liability. However, legal scholars have different interpretations of this concept. The authors of the article analyzed the scientific positions of forensic scientists who, in different years, investigated “Release from serving punishment with probation” from different positions. It has been proved that among the scientists who have investigated this issue there is no unanimity regarding the legal nature and essence of this type of release from punishment. The range of scientific positions starts from the identification of release from serving a sentence with probation and criminal punishment to the formation in the criminal legislation of an independent legal institution “Probation”, which will provide for the legal grounds for the application of release from serving a sentence with testing and the consequences of applying this type of release from serving a sentence.

The application of release from serving a sentence with probation is associated with the conclusion of the court about the possibility of correcting the convicted person without actually serving the sentence. The authors of the article analyzed the opinions of scientists regarding the content of the concept of “correction” in criminal law. The given arguments regarding the different content of the concept of “correction” in criminal and penal law and the own definition of the content of the concept of “correction” in the criminal law of Ukraine. In addition, a distinction was made between the concepts of “correction” and “testing”.

Key words: correction, tests, criminal law, criminal-executive law, convict, purpose of punishment.

Постановка проблеми та її актуальність. Метою будь-якого покарання є не тільки кара, але й виправлення засудженого. Одним із видів

звільнення від покарання є звільнення від відбування покарання з випробуванням, яке передбачає застосування до засудженого певного виду покарання, але й звільнення від його реального відбування із застосуванням іспитового строку та покладанням певного обов'язку (обов'язків), які мають виконуватися протягом іспитового строку. Проте звільнення від відбування покарання з випробуванням також націлене на досягнення загальної мети покарання, якою, зокрема, є виправлення засудженого.

Ані поняття «випробування», ані поняття «виправлення» засудженого не визначені в кримінальному законодавстві. Ці поняття розробляються в межах науки кримінального права, але науковці вкладають різний зміст у ці поняття.

Визначення сутності та змісту цих понять, критеріїв їх розмежування має неабияке теоретичне та практичне значення як для кримінального, так і кримінально-виконавчого права.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості поняття «випробування» досліджувалися в працях О.М. Звенигородського, І.Г. Богатирьова, А.О. Клевцова, О.О. Книженко, О.В. Козаченка, Є.С. Назимко, Є.О. Письменського, Ю.О. Фідри, В.П. Філонова, М.І. Хавронюка, А.М. Яценка, В.О. Меркулової та інших, поняття «виправлення засудженого» - у працях О.С. Міхліна, М.П. Мелентьєва, О.Є. Наташева, М.О. Стручкова, І.В. Шмарова, Г.О. Злобіна. Проте кожен автор наводив власне бачення сутності цих понять.

Метою статті є дослідження понять «випробування» та «виправлення», визначення їх змісту та розмежування.

Виклад основного матеріалу. Ст. 75 Кримінального кодексу України передбачає можливість звільнення від відбування покарання з випробуванням.

Застосування цього виду звільнення від покарання можливе, якщо суд дійде висновку про можливість виправлення засудженого без реального відбування покарання. У процесі прийняття цього рішення суд бере до уваги тяжкість кримінального правопорушення, особу винного та інші обставини справи, які у підсумку доводять можливість виправлення особи без реального відбування покарання. У разі звільнення від відбування покарання з випробуванням засуджений має довести своє виправлення протягом іспитового строку шляхом сумлінного виконання обов'язків, які покладаються на нього судом.

Традиційно звільнення від відбування призначеного судом покарання з випробуванням роз-

глядається в доктрині кримінального права як форма реалізації кримінальної відповідальності [1, с. 235]. Проте вчені-правники по-різному тлумачать це поняття.

В.П. Філонов та Є.С. Назимко пишуть, що, хоча за національним кримінальним законодавством звільнення від відбування покарання з випробуванням не є покаранням, воно має усі його ознаки, а також створює певний режим відбування та реалізації схожого на покарання виду кримінально-правового примусу [2, с. 186]. Ю.О. Фідря твердить, що, незважаючи на окремі спільні риси, звільнення від відбування покарання з випробуванням володіє не всіма ознаками покарання. Покарання є найбільш суворим, крайнім видом не лише заходів кримінально-правового впливу, але й заходів державного примусу загалом. Крім того, покарання можна розглядати як своєрідний універсальний інструмент впливу на особу, яка вчинила будь-який злочин, тоді як інститут випробування застосовується за наявності певних умов та підстав за вчинення окремих видів злочинів [3]. На думку М.І. Хавронюка, воно є певним проміжним кримінально-правовим заходом між покаранням та звільненням від покарання. З одного боку, воно має ознаки покарання (зокрема, це примусовий захід, який застосовується від імені держави за вироком суду і полягає у передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого). З другого боку, воно не є власне покаранням, оскільки як покарання не передбачене у списку видів покарань, визначеному, наприклад, у ст. 51 КК України, та прямо зараховане КК України (ст. 75-78 КК України) до видів звільнення від покарання [4, с. 344]. Надалі вчений зауважив, що звільнення від відбування покарання з випробуванням є аналогом пробації [5, с. 298]. Звільнення від відбування покарання з випробуванням, як вважають О.О. Рибак та Д.В. Ягунов, є складовою частиною пробації. На думку вчених, інститут пробації ширший у виборі засобів та способів виправлення і ресоціалізації особи, що вчинила злочин [6]. О.О. Книженко доходить висновку про необхідність (доцільність) і можливість виокремлення в Загальній частині КК норм, які врегульовують порядок і наслідки застосування звільнення від відбування покарання з випробуванням, в самостійний інститут «Пробація», під яким варто розуміти систему випробування, що застосовується судом щодо осіб, що можуть виправитися без відбування призначеного основного покарання [7, с. 15]. А.О. Клевцов вважає, що назва «звільнення від відбування покарання

з випробуванням» в кримінальному законодавстві України є суперечливою, оскільки заперечує гуманістичний характер цього інституту, створює відчуття його репресивності. Крім того, «випробування» більше стосується техніки, механізмів і не прийнятне щодо людини. Термін «звільнення від відбування покарання з умовою» більше відповідає сутності цього виду звільнення від відбування покарання, зокрема його юридичній природі, охоплює всі його структурні елементи [8, с. 177]. А.В. Андреев вважає, що більш прийнятно було б називати звільнення від відбування покарання з випробуванням умовним звільненням від покарання. Зважаючи на сказане, доцільно ст. 75 КК України назвати «Умовне звільнення від покарання», а в самому тексті статті словосполучення «звільнення від відбування покарання з випробуванням» замінити на «умовне звільнення від покарання» [9, с. 238].

Застосування звільнення від відбування покарання з випробуванням пов'язується з висновком суду про можливість виправлення засудженого без реального відбування покарання. У разі звільнення від відбування покарання з випробуванням засуджений має довести своє виправлення протягом іспитового строку шляхом сумлінного виконання обов'язків, які покладаються на нього судом. Отже випробування, яке покладається на засудженого є своєрідним засобом, за допомогою якого буде досягнута мета виправлення.

У кримінальному законодавстві поняття «виправлення» не закріплено. Як справедливо зазначає М.В. Романов, такі елементи виправлення, як позитивні зміни, що мають відбутися в особистості засудженого, а також готовність до самокерованої правослухняної поведінки не можуть бути регламентовані нормативними актами. Ці елементи перевіряються і мають цінність саме в соціальній та психологічній площині. Позитивні зміни в особистості засудженого - це психологічна категорія, а готовність до правослухняної самокерованої поведінки має сенс у соціальному аспекті [10, с. 190-198]. Е.Т. Борисов вказує, що зразкова поведінка і сумлінне ставлення до праці можуть бути не тільки результатом виправлення засудженого, а й формою пристосування засудженого, який не виправився [11, с. 5]. В.М. Глазкова вважає, що висновок про виправлення засудженого може бути зроблений тільки на підставі глибокого вивчення його особистості в цілому [12, с. 45-48]. Вдалою є теза висловлена І.С. Яковець стосовно того, що поведінка є практично єдиним критерієм, за яким оцінюється

ступінь відповідності дій людини вимогам, що пред'являються до неї з боку суспільства, і рівень готовності особи вести із цим суспільством конструктивний діалог [13, с. 133]

Незважаючи на те, що «виправлення» є міжгалузевим поняттям, яке використовується в кримінальному та кримінально-виконавчому праві, чітких критеріїв визначення оцінки «виправлення засудженого» не вироблено. Над цією проблемою протягом багатьох років працювали вітчизняні науковці, але досі жоден підхід не визнаний дієвим і універсальним. Незважаючи на численні дослідження, до теперішнього часу показниками виправлення засудженого є сумлінна поведінка, ставлення до праці та навчання.

Виправлення особи, яка звільнена від відбування покарання з випробуванням, можна визначати тільки на підставі її поведінки протягом іспитового строку та сумлінності виконання покладених на неї обов'язків.

Відповідно до ст. 76 КК України на період іспитового строку на особу, звільнену від відбування покарання з випробуванням, суд може покласти обов'язки, які залежно від ступеня тяжкості та виду кримінального правопорушення, віку засудженої особи, її стану здоров'я, трудового віку можна поділити на дві групи:

1) обов'язок періодично з'являтися для реєстрації до уповноваженого органу з питань пробації, повідомляти уповноважений орган із питань пробації про зміну місця проживання, роботи або навчання; на осіб, засуджених за кримінальні правопорушення, пов'язані з домашнім насильством, суд може покласти інші обов'язки та заборони, що передбачені для осіб, які вчинили домашнє насильство.

2) обов'язок попросити публічно або в іншій формі пробачення у потерпілого, не виїжджати за межі України без погодження з уповноваженим органом з питань пробації, працевлаштуватися або за направленням уповноваженого органу з питань пробації звернутися до органів державної служби зайнятості для реєстрації як безробітного та працевлаштуватися, якщо йому буде запропоновано відповідну посаду (роботу), виконувати заходи, передбачені пробаційною програмою, пройти курс лікування від розладів психіки та поведінки внаслідок вживання психоактивних речовин або захворювання, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб, дотримуватися встановлених судом вимог щодо вчинення певних дій, обмеження спілкування, пересування та проведення дозвілля.

Нагляд за особами, звільненими від відбування покарання з випробуванням, здійснюється уповноваженим органом із питань пробації за місцем проживання, роботи або навчання засудженого, а щодо засуджених військовослужбовців - командирами військових частин.

Мета виправлення в процесі застосування звільнення від відбування покарання з випробуванням у кримінально-правовому її значенні буде досягнута, якщо засуджений не тільки не вчинить нового кримінального правопорушення, але й буде сумлінно виконувати покладені на нього обов'язки.

На думку І.С. Яковець і К. Автухова, виправлення як мета конкретного покарання - це лише зміна поведінки особи, можливо, навіть і без суттєвих змін особистості, бо з позиції розуміння виправлення, визначеного у Кримінальному кодексі України, загалом неважливо, чому особа не вчиняє більше злочинів - чи то страх перед покаранням, чи це зумовлене зміною свідомості або іншими факторами [13, с. 129].

З цього приводу деякі вчені пропонують не визнавати виправлення метою кримінального покарання. Так, М.Д. Шаргородський вважав: «Виправлення і перевиховання - це не кінцева мета покарання, а засоби її досягнення необхідні для досягнення основної кінцевої, специфічної мети покарання - попередження скоєння злочинів. Ось чому метою покарання є тільки і виключно попередження злочинів, а не виправлення» [14, с. 31]. А.В. Ус, який присвятив свої дослідження проблемі покарання, займає позицію заперечення мети виправлення і ставить під сумнів змогу взагалі займатися виправленням. Свої аргументи він підкріплює тим, що демократично організована держава не має права примусово покращувати своїх громадян. Єдине, на його думку, що дозволено державі, так це вимагати дотримання встановлених законів [15, с. 29].

Згідно з чинним Кримінально-виконавчим кодексом України виправлення засудженого - це процес позитивних змін, які відбуваються в його особистості та створюють у нього готовність для самокерованої правослухняної поведінки. Отже, виправлення засудженого у кримінально-виконавчому його розумінні полягає у зміні особистості засудженого та розуміється глибше, ніж у кримінальному праві.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, виправлення у кримінально-правовому аспекті - це невчинення засудженим нового кримінального правопорушення, у кримінально-виконавчому аспекті - процес позитивних змін, які відбува-

ються у свідомості засудженого та зумовлюють невчинення ним нового кримінального правопорушення. Виправлення є метою покарання. Якщо поєднати кримінально-правовий та кримінально-виконавчий зміст цього поняття, то це невчинення засудженим нового кримінального правопорушення на підставі позитивних змін, які відбуваються у його свідомості.

Випробування в кримінально-правовому аспекті полягає у визначенні іспитового строку та покладанні певних обов'язків на засудженого. Фактично випробування є засобом досягнення мети виправлення в процесі застосування до засудженого звільнення від відбування покарання з випробуванням.

Література

1. Павлова Т.О. Звільнення від відбування покарання з випробуванням як примусовий захід кримінально-правового характеру. *Правова держава*. 2016. № 21. С. 234-239.
2. Філонов В. Реформування інституту звільнення від відбування покарання з випробуванням у світлі сучасних тенденцій гуманізації пенальної політики України. *Право України*. 2010. № 3. С. 184-189.
3. Фідра Ю. Стан та перспективи вдосконалення інституту звільнення від відбування покарання з випробуванням. URL: http://historylaw.eenu.edu.ua/publ/2_92_2014/rozd. (дата звернення: 10.02.2021)
4. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації: монографія. Київ: Юрисконсульт, 2006. 1048 с.
5. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Кримінальне право: навчальний посібник. Київ: Ваїте, 2014. 944 с.
6. Рибак О.О., Ягунов Д.В. Співвідношення між інститутом звільнення від відбування покарання з випробуванням та інститутом пробації. URL: <http://www.stationline.org.ua/politologiya/30-politika/1800-pivvidnoshennya>. (дата звернення: 11.02.2021)
7. Книженко О.О. Звільнення від відбування покарання з випробуванням за кримінальним правом України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2003. 20с.
8. Клевцов А.О. Звільнення від відбування покарання з випробуванням неповнолітніх за кримінальним законодавством України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Дніпропетровськ, 2009. 210 с.
9. Андреев А.В. Законотворчі та правозастосовні проблеми звільнення від покарання з випробуванням. *Науковий вісник Львівського*

Протидія злочинності: проблеми практики та науково-методичне забезпечення

державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. 2012. № 4. С. 236-245.

10. Романов М.В. Виправлення засуджених до позбавлення волі як результат діяльності системи виконання кримінальних покарань. *Проблеми злочинності* : республік. міжвід. наук. зб. Харків : Нац. юрид. акад. України, 2008. Вип. 9. С. 190-198.

11. Борисов Э.Т. Основания условно-досрочного освобождения и замены наказания более мягким : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Моск. гос. ун-т. Москва, 1969. 15 с.

12. Глазкова В.Н. Исправление осужденного и возможность установления его судом. *Вопросы повышения эффективности борьбы с преступностью*. Томск, 1980. С. 45-48.

13. Правовий вплив на неправомірну поведінку: актуальні грані : монографія / за ред. проф. О.В. Козаченка, проф. Є.Л. Стрельцова. Миколаїв : Іліон, 2016. 768 с.

14. Шаргородский М.Д. Наказание, его цели и эффективность. Ленинград, 1973. С. 31.

15. Усс А. Допустимо ли исправлять осужденных? *Человек: преступление и наказание* : вестник Ряз. высш. шк. МВД РФ. 1994. № 1-2. С. 29.

*Резніченко Г. С.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права
та кримінології
Одеського державного університету
внутрішніх справ*

*Мурадян Г. Р.,
аспірант кафедри кримінального права
та кримінології
Одеського державного університету
внутрішніх справ*